

СУТЬ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті висвітлено ключові моменти конкурентоспроможності підприємств як іноземних, так і вітчизняних, основні проблеми та перспективи розвитку.

Ключові слова: конкуренція, міжнародні підприємства, міжнародна конкурентоспроможність.

В статье раскрываются ключевые моменты конкурентоспособности предприятий как иностранных так и отечественных, главные проблемы и перспективы развития.

Ключевые слова: конкуренция, международные предприятия, международная конкурентоспособность.

The article tells about dominant factors of the competitiveness of foreign companies and native, main problems and prospects of development.

Key words: competition, international companies, international competitiveness.

Зважаючи на те, що Україна з кожним роком все більше прагне вступити до ЄС, висуває різнопланові проблеми управління міжнародною конкурентоспроможністю, ми можемо впевнено сказати, що на підприємствах нашої країни сформовано новий «ринковий» управлінський корпус, міжнародна конкурентоспроможність вітчизняних підприємств не підвищується, а лише знижується. Існує величезна кількість концептуальних вад та недоліків в управлінні підприємствами, якщо не приймати ніяких мір, то збереження цих вад призведе до значних розривів вітчизняних підприємств із закордонними. Усунення цих недоліків спричинить значний прорив в економіці країни загалом.

У більшості підприємств у принципі відсутні формалізовані документи: організаційний проект, техніко-економічне обґрунтування, котрі б показували стан упорядкування того чи іншого підприємства. Більша кількість управлінського складу цих підприємств віддала перевагу інституційним моделям, хоча певна частка все ж таки віддала перевагу ринковим моделям управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств.

Якщо оцінювати реальний вплив державного чинника на рівень міжнародної конкурентоспроможності, то вагомим аргументом була належність до певної галузі. Негативно оцінювали державну підтримку керівництва підприємств олійно-жирової, легкої та фармацевтичної галузей промисловості, проте позитивно відзивалися керівництва: металургійної, біохімічної та авіабудівної галузей.

Дуже велика частина менеджерів розуміють або ототожнюють конкурентоспроможність з ефективністю, деяка частина з якістю, а дехто взагалі ринковою часткою підприємства. Можна сформулювати невеличкий висновок про те, що парадигма як дійовий засіб конкурентної боротьби на світових ринках управління міжнародною конкурентоспроможністю сьогодні ще не стала складовою менеджменту складової українських підприємств. Вище керівництво більшості підприємств навіть немає чіткого уявлення про конкурентоспроможність як об'єкт управління. Ситуація, яка виникла у сфері управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств, є наслідком слабкої розробки теоретичних основ управління, дієздатність системи управління будь-яким об'єктом насамперед визначається походженням «природою» об'єкта управління. Виникає проблема теоретичних основ конкурентоспроможності, проте консенсусу серед науковців з приводу конкурентоспроможності ще й досі не досягнуто. Явище можна спостерігати шляхом опису конкретних форм прояву, а саме конкурентних виробів, технологій, цін, систем постачання, все це можна назвати частковими моделями, котрі лише в деякій мірі поверхово відображають процеси, або явища, але не глибинно. Звідси виходить, що моделі працюють лише під конкретні ситуації, проте не є шаблонами для аналогічних ситуацій в інших галузях.

Порівнюючи деякі програми конкурентоспроможності розвинених країн ми можемо сказати, що вони базуються на активному використанні інституційних механізмів розвитку, а визначальними факторами моделей зарубіжних корпорацій стають зовнішні фактори бізнесу, та як це узгоджується з внутрішнім простором структур та раціональною поведінкою підприємств, котрі функціонують на ринку.

Часткове уявлення конкурентоспроможності, як об'єкта управління, обумовлює особливості двох головних підходів до формування концептуальних основ управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств — «вузького» та «широкого». Основною рисою першого підходу є звуженість характеру. Завдячуючи працям М. Портера [1] він широко використовується, проте на концептуальному рівні виникає забагато проблем, які потрібно негайно вирішувати.

Проте управління конкурентоспроможністю на основі «широкого» підходу базується на певних знаннях, або хоча б уявленні про менеджмент, у свою чергу менеджери повинні раціонально вибирати «інструментарій» для розв'язання нагальних проблем. Проте відсутність теоретичних знань не відкидає гаранта успішності, хоча в деяких ситуаціях він є вирішальним.

Зате концепція управління конкурентоспроможністю, котра оснований на «широкому» підході, сприяє до уявлення про менеджмент як про «систему досягнення конкурентоспроможності керованого об'єкта». Виходячи з цього існує єдина наука, яка об'єднує категоріальний і методологічний апарати, котрі без істотного коригування можуть бути застосовані у будь-якому виді управлінської діяльності. Суттєвим наслідком такого розмивання стає уявлення про управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства в цілому.

Ситуація не покращується навіть за рахунок курсів MBA [2]. Навіть самі автори описують той момент, що їх моделі управління конкурентоспроможністю не мають прогностичної цінності, найважливішої ознаки в теоретичному плані. Ці моделі побудовані однозначно, і передають лише конкретні практичні ситуації, проте використання цих моделей для українських підприємств є дуже небезпечним.

Час показує, що системи управління міжнародною конкурентоспроможністю українських підприємств вказують на існування в ній фундаментального протиріччя, котре суттєво підриває її дієздатність та спричинює дисфункціональність. Таким фактором є невідповідальність діючої організаційної моделі управління конкурентоспроможністю фундаментальним закономірностям системоутворення, котра спричиняє кілька вад: дуже низька ймовірність та дуже низька ефективність.

Згадані вище протиріччя загалом і повністю пов'язані з дисфункціональністю координатора, котрий із законами системоутворення має: виробляти адекватні станам зовнішнього середовища та національної економіки форми координуючих сигналів, тобто методи і засоби регулювання конкурентоспроможністю її елементів, визначати найбільш доцільний спосіб горизонтальної взаємодії суб'єктів національної економіки, формувати набір методів регулювання, більший ніж проблем, пов'язаних з нарощування конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки.

Як показує теорія а також практика, суть складності розробки системи управління конкурентоспроможністю зумовлюється тим, що одночасно проходить вирішення декількох проблем, а саме

глобальна — вирішується інтеграцією економіки країни у світове господарство та підвищенням її конкурентоспроможності; координативна задача (задача координації) — вирішується безпосередньо самим координатором, а також задача управління мікроекономічними підсистемами, проте можна сказати, що повного збігу задач одночасно не існує.

Реалізація глобального завдання, тобто інтеграції України у світове господарство може часто не збігатися із завданням координації тих підприємств, які не є стратегічними, у питаннях глобального завдання, тобто неперспективними. Поглянувши на це з іншого боку, за відсутності збігу задач, ми бачимо деякий зворотній зв'язок, а саме розбіжність цілей конкретних підприємств з глобальною метою системи управління. Яскравим прикладом є, бюджетні обмеження в Україні на початку 90-х рр. XX століття, системи бартерів та заліків, які не просто були задумані для полегшення роботи деяких підприємств, а стали мільярдным бізнесом для керівників тих підприємств, хоча вони постійно були збитковими, проте держава їх не закривала. Така політика в один час привертала увагу представників Групи Світового банку в РФ [3].

Ст. Бір якось зазначав, що «проблема структуривання навколишнього світу виникає з формування політики» [4]. Головними питаннями, котрі визначають суть державної політики, є наступні: якою має бути модель оптимальної взаємодії української економіки зі світовим господарством; можливість прориву до світового рівня конкурентоспроможності, та яким чином це має бути здійснено; яким має бути організаційно-управлінський механізм та стратегія прориву.

За відсутності обґрунтованості стратегії інтеграції економіки України у світове господарство. Система управління має дисфункціональний характер. Наслідки породжують наступне: 1) відсутність закону необхідної різноманітності, як важливої закономірності системи; 2) старіння системи управління, відсутність реорганізації системи; 3) розбалансованість керуючої та керованої системи управління, зміна центра тяжіння в системі мікроекономічного управління; 4) слабкий рівень інформаційного забезпечення, який зупиняє розвиток управлінської системи.

Всі ці фактори негативно впливають на загальний рейтинг країни, який можна прочитати у щорічному звіті про глобальну конкурентоспроможність країн. На даний момент існуючі протиріччя діючої системи управління та інноваційної парадигми конкурентоспроможності розвинутих країн визначають необхідність розробки і впровадження нової моделі управління конкурентоспроможністю

української економіки, зокрема підприємств. Можна виділити дві категорії системного підходу, а саме «інноваційного стрибка» та проривних технологій. Ці категорії мають стати головними в управлінському мисленні топ-менеджменту національних підприємств.

Такий підхід, як показує світова практика, надає моделям управління проривного характеру і спонукає до синергічного ефекту. Саме відхилення від канонізованих істин менеджменту забезпечило значний проривний потенціал японської економіки у 70-х–80-х роках минулого століття [5]. Технологія проривів в економічному відродженні Німеччини дістала активне відображення в роботах В. Рьопке та В. Ерхарда. Проривну функцію управлінської науки було використано і в США у процесі переходу до науково-технологічної парадигми розвитку та посилення конкурентоспроможності [6].

В системах управління конкурентоспроможністю цих країн відіграла технологія прориву, проявлялась вона як єдине ціле матеріальних ресурсів, толкових ідей та швидких управлінських рішень, головними особливостями цієї системи є чіткість цілей та скоординованість, упорядкованість дій. Для порівняння можемо взяти традиційну ідею менеджменту, яка розглядає рішення за принципом «для того, щоб», то в рамках програми прориву технологій вони визначаються за принципом «з огляду на те, що».

З огляду на інвестиційно-інноваційні обмеження, прорив української економіки до світового рівня конкурентоспроможності за «широким напрямом» є неможливим. Імперативом стає побудова системи управління з інноваційним модулем прориву до світового рівня конкурентоспроможності як інтегрованої єдності інформаційно-аналітичного, організаційного та функціонального контурів управління. Інформаційно-аналітичний контур у такій системі визначає параметри, які відповідають світовому рівню новизни нововведень. Організаційний контур забезпечує ранжирування, оцінку та вибір пріоритетних напрямків прориву та комплексне узгодження організаційних та соціально-економічних заходів щодо організації мети прориву. Функціональний контур забезпечує реалізацію усіх етапів процесу інноваційного прориву — від планування до ринкового споживання інноваційного продукту.

Розглядаючи концептуально, система управління конкурентоспроможністю з інноваційним модулем прориву відповідає міжнародним вимогам, конкретно положенням Європейської хартії, у якій якість визначається — «ключ до конкурентоспроможності». Це звужений варіант «Концепції загального управління якістю та моделі досконалих організацій», відповідно до якої євро-

пейські країни національні системи управління якістю та конкурентоспроможністю [7].

Найважливішими особливостями управління міжнародною конкурентоспроможністю визначаються: транскордонним характером та підвищеним ризиком міжнародного бізнесу; складним контуром управління та широким діапазоном його функціональності; підвищеними трансакційними витратами міжнародних операцій, відшкодування яких вимагає досягнення синергетичного ефекту управління; специфічним методологічним апаратом управління, який відображає перетинання товарами та послугами митних кордонів країн; підвищеною чутливістю окремих сегментів світового ринку, освоєння яких зачіпає інтереси інших країн, породжуючи протистояння і навіть міжнародні конфлікти.

Процес проектування механізму організаційного управління міжнародною конкурентоспроможністю починається з вибору та обґрунтування об'єктивно необхідних функцій, завдань управління та їх чіткого визначення. Склад завдань системи управління вважається об'єктивно необхідним в умовах конкретного підприємства, якщо їх різноманітність відповідає сутності «різноманітності» об'єкта, показників за якими її визначають. При зміні показників конкурентоспроможності — змінюється і склад завдань управління.

Організацій не проектування управління міжнародною конкурентоспроможністю — це процес, який включає кілька фаз: моніторинг, визначення проблемної ситуації, вироблення управлінських рішень, оптимізації структури, функцій, інформаційного забезпечення та показників ефективності системи управління.

Світовий досвід дозволяє виявити кілька методологічних способів, котрі можуть слугувати базою у проектуванні подібних систем у вітчизняних умовах.

Мета управління відіграє визначальну роль у проектуванні, тому вона вимагає чіткого формулювання. Мета управління — досягнення, перевищення загальносвітових стандартів за рахунок інноваційного ресурсу розвитку. Системний принцип перетинання вже існуючого дозволяє виробляти нестандартні рішення і технології досягнення майбутнього стану об'єкта.

Важливим моментом проектування організаційного управління об'єкта є гармонізація вітчизняного законодавства із міжнародними нормами та правилами регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, враховувати їх галузеву різноманітність, багатоваріантність методів державного управління, ресурсних джерел формування конкурентоспроможності та середовище міжнародного бізнесу.

Технології інтегрування та формування підсистеми управління, забезпечують єдність і цілісність системи управління та досягнення синергетичного ефекту інтегрування. Єдиною умовою є замкнутість циклу управління, а функція контроль за кільцевою схемою управління має виходити на функції аналіз та діагностика.

Використовуються різні методики в організаційному проектуванні, які визначають цілі системи управління: зверху — вниз чи знизу — вверх та функціональних етапів управлінського циклу, котрі мають бути адаптовані до певних умов міжнародної економічної діяльності підприємства.

Структурно-функціональний синтез системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства має здійснюватись висококваліфікованими менеджерами — економістами, котрі володіють високою культурою організаційного проектування. При цьому єдиної загальної моделі організаційного проектування не існує.

Важливим моментом є те, що організаційне проектування міжнародної конкурентоспроможності є не одноразовим процесом, а динамічною системою, яка постійно потребує оновлення. Швидкість реагування на ті чи інші процеси суттєво залежить від своєчасності отримання інформації про стан об'єкту управління.

Література

1. *Портер М.* Конкурентное преимущество. Как достичь высокого результата и обеспечить устойчивость. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 715 с.; *Портер М.* Стратегія конкуренції. — К.: Основи, 1997. — 390 с.
2. *Лайм Фаз, Роберт Ренделл.* Курс МВА по стратегическому менеджменту. — М.: Альпина Паблишер, 2002. — 608 с.
3. Разрушение системы неплатежей в России: создание условий для устойчивого экономического роста. Доклад Всемирного Банка // Вопросы экономики. — № 3. — 2000. — С. 4—45.
4. *Бир Ст.* Кибернетика и управление производством. — М.: Наука, 1965. — 333 с.
5. *Коно Т.* Стратегия и структура японских предприятий. — М.: Прогресс, 1987. — 468 с.
6. *Емельянов С. В.* США: международная конкурентоспособность национальной промышленности. — М.: Международные отношения, 2001. — 408 с.
7. *Калита П. Я.* Сходження до європейської досконалості. Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство. Рада конкурентоспроможності України (За ред. В. Ю. Полунєєва). — К.: ЛАТ&К, 2006. — С. 147—159.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2010 р.